

פרשת שלח-לך "כלב בן יפונה"

לפני שבוע התמקדנו על העמידה שלנו מול אומות העולם - כלפי חוץ
– השבוע נתמקד בעז"ה על העמידה שלנו מול עמינו

הרב תמיר גרנות

חטא המרגלים הותיר, כידוע, את רישומו העמוק והטראגי על אבותינו היוצאים ממצרים. תוצאות החטא פגעו אף במשה ובאהרן, למרות שהם בעצמם לא חטאו: גזירת הנדודים למשך ארבעים שנה במדבר הותירה את שניהם כאחרוני היוצאים ממצרים וכזקנים מופלגים, ובמידה רבה רחוקים ומנותקים מן הדור החדש. היחידים שניצלו מגזרת העונש, הם יהושע וכלב. זאת, מפני שהם לא היו חלק מעצת המרגלים אלא עמדו מולה באומץ, בשעה שרובו של העם - מרד במשה ובריבונו של עולם.

הזכרון שלנו קושר יהושע וכלב יחד כזוג שפעל במשותף מול המרגלים והעם, אך לאמיתו של דבר המציאות הייתה מורכבת יותר.

א. כלב לעומת יהושע בסיפור החטא

לאחר שהמרגלים חזרו מן הארץ, הם תיארו אותה באוזני העם; בסיום התיאור הם מדגישים את עוצמת העמים שישבו בה, ורומזים לכך שעם ישראל איננו מסוגל לנצחם במלחמה:

"אִפְסֵי כִי עָז הָעָם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ הַקְּעָרִים בְּצִרּוֹת גְּדֹלַת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵנָק רְאִינוּ שָׁם. עָמְלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהָר וְהַקְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן. (יג:כח-כט)"

כלב מייד מגיב על כך:

"וַיַּחֲסֵם כְּלָב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עֲלֶה נַעֲלֶה וְנִרְשָׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוֹכַח לָהּ". (פסוק ל')

יש לשים לב לכך כי האדם היחידי הניצב כאן מול המרגלים הוא כלב. יהושע איננו מגיב, וגם את משה ואהרן איננו שומעים.

בהמשך הסיפור המרגלים מוסיפים להתווכח, מוציאים את דיבת הארץ רעה ומצליחים לשכנע את העם:

"וַיִּלְנוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל הָעֵדָה לֹא מִתְּנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לֹא מִתְּנוּ. וְלָמָּה ה' מְבִיא אֹתָנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת לְנַפֵּל בְּחָרֶב נַשִּׁינוּ וְנִשְׁפָּנוּ יִהְיוּ לְבָז הָלֹא טוֹב לָנוּ שׁוֹב מִצְרָיִמָּה. וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו נִתְּנָה רָאשׁ וְנִשְׁוֶבָה מִצְרָיִמָּה" (י"ד:ב-ד).

ניתוח התלונה מראה שיש בה שני מרכיבים:

המרכיב הראשון פותח במילה 'וילנו', והוא קובלנה על תכנית הכניסה לארץ; תוכן הקובלנה הוא כי עם ישראל עתיד להפסיד במלחמה על כיבוש הארץ.

המרכיב השני מצויין על ידי הפתיחה: 'ויאמרו איש אל אחיו', ובו נוסף אלמנט חדש: 'נתנה ראש ונשובה מצרימה'; העם מתכנן לשוב למצרים, ולשם כך הוא אף מעוניין למנות מנהיגות חדשה - 'נתנה ראש', כיוון שמשה ואהרן בוודאי לא ישתפו פעולה עם תכנית זו.

רק בשלב הזה מגיבים משה ואהרן:

ויפל מלשה ואהרן על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל (פסוק ה').

כלומר, רק כאשר התלונה הפכה למרד במנהיגות, משה ואהרן מגיבים, ואפילו אז תגובתם איננה מתאימה למצופה ממנהיגי העם. במקום לפעול בנחרצות ובתקיפות, משה ואהרן מביעים תדהמה והרגשת כשלון, המבוטאים בנפילת אפיים לפני העם. משה איננו פועל במרץ ובנחישות בהם נקט בהזדמנויות קודמות, והוא אף איננו מתפלל למען העם: הנפילה איננה לפני ה' בתפילה, אלא לפני העם, בתחינה ובבקשה שיחדלו.

כעת, כאשר המשבר הגיע לשיאו, יהושע מגיב:

"ויהושע בן נון וקלב בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם. ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד. אם חפץ בנו ה' והביא אתנו אל הארץ הזאת ונתנה לנו ארץ אשר הוא זבת חלב ודבש. אך בה' אל תמרדו נאתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם וה' אתנו אל תיראם. ויאמרו כל העדה לרגום אתם באבנים." (פסוקים ו'-י').

כאן אכן מופיעים כלב ויהושע כאיש אחד, במטרה להתנגד לעצת המרגלים ומרד העם, ויהושע אף מופיע לפני כלב.

הם טוענים בלהט בעד הארץ ובעד בטחון בה'. יש להם את היכולת והזכות להתווכח בנוגע לארץ, כיון שבעת המינוי לריגול הארץ הם הופקדו על בחינתה והערכתה; משה ואהרן, לעומת זאת, אינם נוטלים חלק בוויכוח, כיון שהם לא ראו את הארץ. כלב ויהושע מגלים כאן מנהיגות ואומץ לב מרשימים: ההתנגדות למרגלים ולשאר העם, שרצה לרגמם באבנים, הייתה בוודאי לא קלה. תמונה זו מעצימה את חסרונו של יהושע בשלב הראשון, ומעלה את השאלה מדוע יהושע לא הצטרף אז לכלב, והותיר אותו לבד בזירה. כאמור, את שתיקת משה ואהרן בשלב הראשון ניתן להסביר בכך שהם לא היו בארץ, והם חשבו כי העם ישעה רק למי שהיה בארץ וראה אותה, כל עוד הוויכוח הוא בנוגע לטיב הארץ ולהצלחת כיבושה; בנוסף לכך, ייתכן שהם קיוו כי הלך הרוח הפסימי יחלוף. לעומת זאת, לדברי יהושע, שהיה בארץ וראה אותה, היה יכול להיות משקל כבר בשלב המוקדם של דברי המרגלים; מדוע, אם כן, הוא שתק?

ב. כלב לעומת יהושע בספור העונש

רבים כבר העירו על כך כי מהלך העונש מופיע בשני מחזורים מקבילים אך לא זהים. במחזור הראשון (י"ד:יא-כה) ה' פונה אל משה ומודיע לו כי הוא מתכוון לכלות את בני ישראל, אך בזכות תפילת משה הוא מקל בעונשם. במחזור השני (י"ד:כו-לח) ניתן העונש מיידית, מידה כנגד מידה על פי חישוב של 'יום לשנה יום לשנה' - בני ישראל ינדדו במדבר ארבעים שנה. כמו כן, במחזור השני נענשים גם המרגלים מיידית, ומתים במגפה. בנוסף להבדלים אלו, ישנו הבדל נוסף בין המחזורים, ביחס למעמד של כלב ויהושע. במחזור הראשון נאמר כך:

"כי כל האנשים הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה אשר פעמים ולא שמעו בקולי. אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם וכל מנאצי לא יראוה. ועבדי קלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחריו והביאתיו אל הארץ אשר בא שמע ונרעו יורשנה" (י"ד:כב-כד).

כלב לבדו יוצא מכלל העונש של אי הכניסה לארץ, ורק לו מובטח כי הוא יירש את הארץ. לו הפרשה הייתה מסתיימת כאן, היינו יכולים לראות בכך אישוש לתחושתנו כי יהושע אכן לא עמד בציפיות כאשר הוא שתק בתחילת העימות.

אולם, במחזור השני חל שינוי ביחס ליהושע:

"אמר אליהם חי אני נאם ה' אם לא פאשר דברתם באזני בן אעשה לכם. במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לקל מספרכם מכן עשרים שנה נמקלה אשר הלינתם עלי. אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה כי אם קלב בן יפנה ויהושע בן נון... והאנשים אשר שלח משה לתור את הארץ וישבו ויגידו עליו את כל העדה להוציא דבה על הארץ. וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה'. ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם ההלכים לתור את הארץ" (פסוקים כח-לח).

כאן, יהושע וכלב צמודים ללא הפרד: שניהם יחד מוצאים מחוץ לגזרת אי הכניסה לארץ יחד, ושניהם יחד ניצלים מן המגפה שהרגה את המרגלים. נראה, אם כן, כי עמידתו של יהושע ודבריו בשלב המאוחר של המרד הועילו לו.

מהו פשר ההבדל בין שני המחזורים? מדוע אומר ה' תחילה כי רק כלב יינצל?

ג. יהושע וכלב: שני אבות-טיפוס של מנהיגות

הסבר תגובת יהושע

יהושע זוכה להיכנס לארץ מפני שהוא משרתו הנאמן ולבסוף גם מחליפו של משה רבנו בהנהגה. סמכותו של יהושע - ממשה. דרכו ואישיותו - גם הם ממנו. לכן אין לצפות מיהושע שיוביל מהלך עצמאי כל עוד משה רבנו בתמונה, בבחינת 'אין תלמיד רשאי להורות הלכה בפני רבו'. אי לכך, כאשר המרגלים הבליטו את הקושי במלחמה עם עמי הארץ, ציפה יהושע לתגובתו של משה רבו ולכן שתק, למרות שהתקומם נגד דברי המרגלים.

כלב, לעומת זאת, איננו תלוי במשה, ולכן הוא מגיב על דברי המרגלים כמנהיג העומד על דעתו בזכות עצמו. רק לאחר שמשה ואהרן נפלו על פניהם יהושע הבין כי משה רואה את דברי העם בחומרה רבה, ומתוך רצון להגן עליו מפני המרד - נחליץ לעזרתו. כלב מופיע לפנינו בסיפור המרגלים כמנהיג עצמאי, שבטחונו בקב"ה, בכנסת ישראל ובארץ ישראל הם מעבר לכל פקפוק: 'עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה'. יהושע, לעומת זאת, איננו מנהיג מכוח עצמו לבד, אלא מכוח רבו; העובדה כי הוא משרתו של משה היא מקור גדולתו ועוצמתו - אבל גם מקור חולשתו. פעילותו במעשה המרגלים היא יותר ביטוי לנאמנות מאשר עצמאות של מנהיג.

ד. כלב ויהושע - שתי עמדות של "בטחון" בה'.

...דברי כלב קצרים מאוד, ומבטאים בטחון בלתי אמצעי שאיננו מצריך שום צידוק היצוני; אין צורך לומר יותר מאשר 'נוכל לה'... הוא סובר בפשטות שאם ה' שלח את

העם להיכנס לארץ - העם מסוגל לכך, ולא רק על ידי תשועה חיצונית: 'כי יכול נוכל לה' - 'אנחנו בעצמנו', ולא רק על ידי נס. הבטחון שלו הוא בטחון בלתי אמצעי - אימננטי. בטחון שאם הננו כאן, וה' בחר בנו ושלה אותנו - אז כנראה קיימים בנו הכוחות. לאמור: זהו בטחון בכוח שיש לנו בתוכנו, ולא בכוח שיושיע אותנו מבחוץ. ודוק: "כי יכול נוכל לה" - אנחנו. מאיתנו ובנו היא. לא לנס אנו מצפים. ...כשם שהבטחון של כלב איננו זקוק לאישור ולתמיכה, כך גם הנהגתו - הוא איננו מחפש הצדקה לפעולותיו, ופועל מיד, מתוך האמת הרוחנית המופנמת בו. וליהפך - אצל יהושע: בטחונו של יהושע מופנה כלפי ישועת ה' והשגחתו, וגם מנהיגותו מצפה לאישור חיצוני, ולכן יהושע לא יפעל ללא משה.

ההנהגה לדורות

משמעות הבחירה ביהושע כממשיכו של משה היא בחירה במנהיגות שכוחה העיקרי הוא בנאמנותה למקורה, ובהנהגה שהיסוד העיקרי שלה הוא בטחון בה' ובישועתו. מבחינה זו, מהווה השלב הראשון של הכניסה לארץ, בהנהגת יהושע, המשך להנהגת משה במדבר.

ה. כלב ויהושע כמייצגים את מלכויות יהודה ויוסף

...יהושע הוא מנהיג מזרע אפרים ויוסף, וכלב הוא מנהיג מזרע יהודה ומאבות בית דוד. כמו בכל מפגש בין שני בתי אב אלה, המנהיגות של אפרים ויוסף קודמת לזו של דוד. כך בספר בראשית, כך לעתיד לבוא בבוא משיח בן יוסף לפני משיח בן דוד, וכך בכניסה לארץ - בתחילה תקום מנהיגותו של יהושע מבית יוסף, ואחר כך תקום מנהיגותו של דוד. התקופה שביניהם היא, כידוע, תקופת מעבר, ולא הייתה בה מנהיגות ראויה לשמה.

אש קודש סיון ת"ש (שבת פרשת שלח 22 יוני 1940)

(ב25 ליוני 1940 צרפת נכנעה לגרמניה)

"עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה"

ונבין נא הא המרגלים דברים של טעם ושכל אמרו: "אפס כי אז העם וכו' והעם בצורות וכו'" ולמה התווכח כלב עמהם לסתור את שכלם ודברי טעמיהם, רק סתם "עלה נעלה".

אבל כך צריך להיות אמונת איש הישראלי, לא בלבד בשעה שרואה מבוא ודרך לישועתו גם ע"פ שכלו ודרך הטבע יאמין בד' שיושיעהו ויתחזק, רק גם בשעה שאינו רואה ח"ו שום מבוא ע"פ שכל ודרך הטבע לישועתו יאמין בה' שיושיעהו ויתחזק באמונתו ובטחונו, ואדרבה בשעה זו טוב שלא יתעקש למצא איזה שכל ומבוא על דרך הטבע, כי כיוון שע"פ פשוט לא ימצא אז ח"ו תוכל אמונתו עי"ז להיפגם, ופגם באמונתו ובטחונו בה' יכול לעצור את ישועתו חו"ש, רק צריך לאמור הכל אמת, שאז העם היושב בה, כנים הדברים שהערים בצורות וכו' ומכל מקום הנני מאמין בה' שהוא למעלה מהגבול והטבע שיושיענו, עלה נעלה וירשנו אותה בלא שכל ובלא סברה, ואמונה ובטחון כזה בה' מקרב את ישועתינו.

נפש החיים פרק א שער ז

...וז"ש דוד המע"ה ה' צלך על יד ימינך. היינו שכמו שנטיית הצל של איזה דבר הוא מכוון רק כפי תנועות אותו הדבר לאן נוטה. כן בדמיון זה כביכול הוא ית"ש מתחבר לנטות העולמות כפי תנועות ונטיית מעשי האדם למטה. וכן מפורש במדרש אמר לו הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל כי שמי אקו"ק אשר אקו"ק. מהו אקו"ק אשר אקו"ק כשם שאתה הוה עמי. כך אני הוה עמך. וכן אמר דוד ה' צלך על יד ימינך. מהו ה' צלך כצלך. מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך. ואם אתה בוכה הוא בוכה כנגדך. ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מוסברות אף הוא נותן לך כך. אף הקב"ה ה' צלך כשם שאתה הוה עמו הוא הוה עמך ע"כ.

רש"י (בראשית א:א)

אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא (שמות יב ב) "מהחודש הזה לכם", שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום (תהלים קיא ו) "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים", שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו בטלה מהם ונתנה לבו.